

quod ita sint, sed quod pro immundis habeantur; et inferius dicit scientiam a Deo nobis suppeditatam docere quadam quadrupedia apta esse ad cibum, et non alia. Quod etiam late ostendit Hieron., lib. 2 contra Jovinian. col. 7; et Zachar. Papa, in epist. ad Bonifac., ait Gentiles ad Christum conversos abstinuisse interdum a quibusdam animalibus, quæ natura abhorrere solita est. Sic ergo, ductu naturæ, et consuetudine, ac traditione suorum parentum, potuit Noe habere etiam usum discernendi inter animalia, maxime in ordine ad sacrificia, quam differentiam anticipato nomine significavit Moyses per differentiam mundorum et immundorum animalium, quamvis talia non essent tunc ex ritu legis; nec fortasse omnino eadem cum illa, quam postea lex vetus induxit. Et ideo etiam Sancti docent plura esse servata ex animalibus mundis, quia ex illis Deo sacrificandum erat.

9. *Ultimum exemplum de abstinentia a sanguine explicatur.* — Ultimum exemplum erat de præcepto abstinendi a sanguine, dato a Deo, Gen. 4; de quo præcepto aliqui sentiunt per illud solum prohibitum fuisse carnes crudas comedere, quod sentit Soto supra; alii vero dixerunt ibi solum prohiberi homicidium, quasi sub tropo et figura, ut sensit Lugubinus. Et favet Cyprian., l. 3 ad Quint., c. 119, qui in simili præcepto, Act. 15, legit, *a sanguinis effusione*, tacite sic exponendo verba præcepti. Et videntur sequi Chrysost. et Bed. ibi; Tertul., lib. de Pudicit., c. 12; sequiturque Salmer., plura referens, tract. 43 in Acta, versus finem: unde, juxta utrumque sensum, facile respondebitur illud præceptum divinum non fuisse positivum, sed naturale. Utraque vero expositio, si excludat proprium sensum de esu sanguinis et suffocati, rejicienda est ut allegorica nimis et contraria sinceritati litteræ, et simili legi latæ ab Apostolis, Act. 15, et communi Patrum expositioni in utroque loco, Genesis et Actor.; et optime declarat Ambr. ad Galat. 2, in principio; et August. 32, contra Faust., c. 13. Concedo ergo fuisse tunc illud speciale præceptum positivum a Deo latum, fuisse tamen singulare, et non plenam legem. Et ita Chrysost., dicta Homil. 27, comparat illud cum præcepto Adami, dicens: *Sicut Adam dictum est ut de uno ligno ex omnibus non ederet, ita hic dictum est, cum omnia ad esum valde licenter permissa essent, verumtamen carnem cum sanguine non comedatis*: unde posset generalis

ratio præcepti utrique accommodari; particularis autem talis præcepti in tali materia redditur ibidem ab eodem Chrysostomo dicente: *Hoc facit ut primis illis temporibus comprimat illorum impetum, et propensionem ad homicidia*; quam rationem habet etiam Augustinus, et juxta illam exponendi sunt Patres prius allegati. Aliam vero rationem addit Augustinus, dicens arcam Noe fuisse typum Ecclesiæ, et ideo tunc latum etiam esse præceptum quod tacitam prophetiam contineret, quæ cœpta est impleri in Gentibus ad fidem accedentibus, proptereaque præceptum illud ab Apostolis renovatum esse, de quo plura dicemus infra tractando de cessatione legalium.

CAPUT II.

UTRUM LEX MOYSI A VERO DEO DATA SIT, ITA UT DIVINA FUERIT.

1. *Error antiquus circa lationem legis veteris.* — Fuit antiquus error, legem illam datam fuisse a malo Deo. Distinguebant enim illi hæretici duo principia, malum et bonum, et priori tribuebant non solum mala omnia et peccata, sed etiam corporum creationem; et eidem attribuebant antiquæ legis lationem, vel quia lex illa sacrificia cruenta principaliter præcipiebat, et circa justitias carnis versabatur, ut ait Paulus, vel etiam quia putabant non fuisse puram, sanctam et immaculatam. Cujus hæresis primum auctorem fuisse Simonem Magum intelligimus ex Clemente Romano, lib. 6 Constit., c. 19. Eum secuti sunt Marcion, Valentin. et alii, contra quos disputat Irenæus, l. 4, c. 10, 22, 29, et aliis; Epiph., hæres. 21 et 66. Potissimum vero amplificaverunt hunc errorem Manichæi, quibus ob eam rem tribui solet, ut patet ex August., hæres. 46, qui late disputat contra hunc errorem in libris contra Faustum, et contra Adimantum Manichæum, et lib. contra adversarium legis et Prophetarum, et optime in lib. de Spirit. et litter. Fundamentum autem hujus erroris de duobus principiis est contra naturalem rationem, et in prima p. late impugnatur. Deinde auctorem veteris Testamenti fuisse Deum ipsum ostenditur late in materia de Fide, et ideo nunc sufficiat testimonium CHRISTI Domini et Apostolorum, sæpe in novo Testamento approbantium vetus tanquam continens Scripturam sacram et divina præcepta. Quod etiam contra illum er-

rorem definivit Conc. Toletan. 4, in confessione fidei dicens: *Si quis dixerit vel crediderit alterum Deum esse prisce legis, alterum Evangeliorum, anathema sit*; et Conc. Trid., sess. 4, definivit utriusque Testamenti unum esse auctorem.

2. *Alius error cujusdam Ptolomei.* — Aliter (Epiphano teste, hæres. 33) in hoc erravit Ptolomeus quidam, dicens auctorem illius legis non fuisse unum sed tres; et nullum eorum fuisse verum Deum. Nam partem legis dicebat fuisse datam ab Opifice mundi, quem non Deum, sed numen secundum esse dicebat; partem vero a Moyse, et aliam partem a senioribus illius populi. Sed prima pars hujus est manifesta hæresis, fundaturque in alia hæresi, quod Verbum non sit verus Deus, et ideo non indiget alia impugnatione. Tertia item pars, intellecta de lege Moysi prout continetur in Pentateucho usque ad finem Deuteronomii, erronea est et sine ullo fundamento; nam in illis libris nullum est indicium alicujus legis datæ per alium seniore præter Moysen, licet postea fuerint illi legi aliqua præcepta humana adjuncta, ut de quadam lege judiciali legimus. 1 Reg., 30, et de cæremonialibus quorundam festorum, Esther 9, et 1 Machab., 4, etc. Omissis ergo illis duabus partibus, circa secundam potest esse nonnulla difficultas, quia illi ex parte favent aliqui Catholici, et præsertim refertur Origenes, Homil. 16 in Numeros, qui sensit aliqua præcepta fuisse data a Moyse proprio arbitrio, et non divina inspiratione, de lege permitte repudium. Et potest fundari in verbis CHRISTI Domini, Matth. 19, ubi prius dicit legem illam, *Quod Deus conjunxit, homo non separet*, esse divinam, postea vero subdit de lege repudii: *Ad duritiam cordis vestri permisit vobis Moyses*.

3. *Auctorem legis, in quinque libris Moysi tradita, fuisse Deum.* — Dicendum primo est legem scriptam et traditam in quinque libris Moysi fuisse vere divinam, et Deum ipsum fuisse principalem et proximum ejus auctorem. Hæc assertio est D. Thomæ, q. 98, a. 2, et simpliciter loquendo est de fide; addo, *simpliciter loquendo*, ut excludam quæstionem an aliquod præceptum possit excipi tanquam humanum, de qua infra dicam. Atque ita probatur sufficienter Exod. 20, ubi in principio legis dicitur: *Locutusque est Dominus cunctos sermones hos: Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduaxi te de terra Egypti. Non habebis Deos alienos*, etc. Et passim similia

verba in illis libris repetuntur, ut sæpe in sequentibus videbimus; certum autem de fide est illum Dominum fuisse verum Deum, ut ibidem constat, et ex Psalm. 18: *Lex Domini immaculata*, etc., de qua dixerat, *Cæli enarrant gloriam Dei*. Et Psalm. 118: *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*, idemque sæpe in aliis habetur, et in omnibus Prophetis. Concordat etiam Testamentum novum, in quo illa lex vocatur lex Domini et lex Dei, Matth. 7: *Irritum fecisti præceptum Dei*; Matth. 15: *Deus dicit, Honora*, etc.; ad Heb. 9: *Hic sanguis testamenti, quod mandavit ad vos Deus*. Propterea lex illa erat prophetica, et figura futurorum, teste Paulo, 1 Cor., 10, et Gal. 4. Quod confirmat latius in Epist. ad Heb.; et Joan. 19: *Os non comminuetis ex eo*. Solus autem Deus potuit præceptis et factis futura infallibiliter præsignare, præsertim quia talia erant quæ ab illius pendebant voluntate. Tandem argumentatur optime D. Thomas quia lex illa disponebat ad CHRISTUM Dominum, unde ad illum tota ordinabatur, propter quod ille dixit Luc. ult.: *Oportebat impleri quæ in lege, psalmis et prophetis scripta sunt de me*. Et Joan. 5, remittit Phariseos ad legem Moysi: *Nam de me (inquit) ille scripsit*; ergo idem Deus qui CHRISTUM ad nos misit, legem illam tulit. Contra hanc tamen veritatem objiciebant hæretici aliqua quæ pertinent ad proprietates, præcepta et materiam hujus legis. Sed commodius infra in propriis locis tractabuntur.

4. *Lex data est ministerio Angelorum.* — Dico secundo: lex vetus a Deo data est ministerio Angelorum. Hæc assertio est D. Thomæ, quæst. 98, art. 3, et absolute ac generatim sumpta omnino certa videtur. Primo, ex testimonio Pauli ad Gal. 3: *Quid igitur lex? propter transgressiones posita est, etc., ordinata per Angelos in manu mediatoris*. Chrysostomus autem ibi per Angelos, Sacerdotes intelligit. Sed ipsemet, orat. 3 ad Heb., expositionem hanc rejicit, et merito, quia est contra proprietatem et frequentiore usum vocis, sine necessitate, et sine fundamento in littera aut contextu. Item, quia nullus Sacerdos interfuit in promulgatione illius legis, nisi Moyses, et tamen ibidem condistinguuntur Angeli a Moyse, ut inferius declarabo. Ponderat etiam ibidem Chrysostomus in posteriori loco Angelorum nomen in plurali poni, et Sacerdotem qui ibi interfuit et aliquo modo ministravit, solum fuisse unum. An vero

Angeli revera fuerint plures, infra dicam. Præterea hoc confirmant alia verba Pauli ad Hebr. 2, ubi de illa lege loquens dicit: *Qui per Angelos dictus est sermo*, ubi sine dubio non loquitur de Sacerdotibus; nam statim subdit: *Non enim Angelis subiecit orbem terræ futurum*, et consequenter affert illud: *Ministri eum paulo minus ab Angelis*. Denique Stephan., Act. 7, de Moysse inquit: *Hic est qui fuit in Ecclesia in solitudine cum Angelo, qui loquebatur ei in monte Sina, et cum Patribus nostris, qui accepit verba vitæ dare nobis*.

5. Nonnulli autem ex Patribus antiquis, in illo et similibus locis veteris Testamenti per Angelum Verbum Dei intelligunt, ut Cyprianus, l. 2 cont. Jud., c. 5; et Tertul., l. cont. Jud., c. 9; et Euseb. Cæs., l. 4 de Demonst. Evang., c. 5, et l. 5, c. 10; et alii quos refert Lorin., Act. 7, n. 30. Unde Isid., l. 1 Sentent., pro regula ponit: *ubicumque in Scripturis sanctis pro Deo Angelus ponitur, non patrem, neque Spiritum sanctum, sed pro incarnationis dispensatione solum Filium intelligi*. Non designat autem Isidorus loca Scripturæ in quibus Angelus pro Deo ponatur, nec ego illa inveni, præter illum Isai. 9, ubi Christus vocatur *Magni consilii Angelus*, juxta versionem Septuaginta: nam in Vulgata non habetur, nec etiam in Hebræo, ut Hieronymus notat, et quamvis in vero sensu admittatur, ut communiter Ecclesia admittit, solum de Verbo incarnato id prædicatur. Verbo autem, ut Deus est, nomen Angeli non recte accommodatur, nec est consentaneum dignitati Verbi, ut Deus est; quia nomen Angeli absolute ministerium et nuntium Dei in Scriptura significat: unde, Malachiæ 3, dicit Deus: *Ecce ego mitto Angelum meum*, scilicet, Joannem Baptistam, tanquam prænuntium Verbi, de quo subditur: *Et statim veniet ad templum sanctum suum dominator Dominus*, scilicet, filius incarnatus, qui ibidem vocatur Angelus Testamenti, juxta Hebræa, vel Angelus justitiæ, juxta Septuaginta. Ubi etiam adverto non vocari Christum Angelum, nisi et cum aliquo addito extollente significationem vocis, et adjunctis aliis quæ divinitatem ejus indicant.

6. *Impugnatur dicta expositio*. — Præterea, juxta illam expositionem, vel magna est admittenda æquivocatio in sermonibus Scripturæ, præsertim in Testamento veteri. Nam, cum in Genesi et Exodo dicitur Angelum Domini apparuisse, locutum esse, aut aliquid fecisse cum Patriarchis, Moysse et populo Dei, aut omnia illa erunt tribuenda Verbo Dei im-

mediate loquenti et operanti, aut quædam Verbo, quædam vero creato Angelo; utrumque autem magnum incommodum est; ergo verius et sincerius intelligimus semper esse sermonem proprium de Angelo ministro Domini. Explicatur totum antecedens uno vel alio testimonio: nam Exodi decimo quarto dicitur de Angelo Dei: *Præcedebat castra Israel*; et latius, capite vigesimo tertio promittitur: *Ecce ego mittam Angelum qui præcedat te, et custodiat in via*. Actorum autem sexto, dicitur fuisse Angelus Domini, qui apparuit et locutus est Moysi, *in igne flammæ rubi*, Exod. 3; ergo vel utroque loco est proprie sermo de Verbo Dei, quod est plane absurdum; quis enim dicat ipsum Verbum fuisse Angelum custodem qui præcedebat populum et ducebat illum? Vel dicendum est in uno loco sumi Angelum pro spiritu creato, et in alio pro Verbo Dei, quod est voluntarium, et contra proprietatem et certitudinem sermonis: ergo dicendum semper est hæc ministeria facta fuisse per veros Angelos. Et ita hæc est communis expositio Patrum; ratio vero non est alia, nisi quæ sumitur ex suavi providentia Dei, qui gubernat infima per media, et homines docet ac instruit ministerio Angelorum. Potest denique addi alia ratio sumpta ex Paulo ad Hebræos, 1, dicente: *Multifarie multisque modis loquens olim Deus Patribus in Prophetis, novissime locutus est nobis in Filio*, ubi hanc ponit tanquam prærogativam propriam legis novæ, quod Deus per Filium immediate homines docuerit, quod impleri cœpit, Matth. 5, : *Cum Dominus aperiret os suum docebat eos*, etc., ut notavit Augustinus, libro primo de Sermone Domini, in principio. Hæc autem prærogativa fere nulla esset, si Verbum ipsum per se et immediate legem dedisset. Unde idem Paul., ad Hebr., 2, expresse ponit differentiam, quod lex vetus fuit data per Angelos tanquam ministros et servos, quia erat lex servitutis, ut D. Thomas notat; nova autem per Dominum, quia est lex gratiæ.

7. *Ministerium ab Angelis exhibitum*. — *Prima sententia*. — Quæret vero aliquis quod fuerit ministerium ab Angelis exhibitum in illius legis promulgatione. Ad quod exponendum tria distingui possunt, quæ Exodi vigesimo narrantur. Primo, enim præmittuntur signa adventus Domini ad ferendam legem, scilicet, ignis, et fumus, et sonitus buccinæ. Secundo, in capite 20 principio, narratur promulgatio Decalogi his verbis: *Locutus est*

Dominus Deus tuus, qui eduxit te de terra Ægypti, etc. Tertio, in fine ejusdem capitis additur: *Dixit præterea Dominus ad Moysen, Hæc dices filiis Israel*. Prima ergo sententia est, ministerium Angelorum fuisse in efficiendis signis primo loco numeratis, locutionem autem fuisse immediate ab ipso Deo. Ita sentit Chrysostomus ad Galat. 3, et magis explicat, orat. 3 ad Hebr. Sed licet prior pars, qua affirmatur illa signa facta esse ministerio Angelorum, vera sit, tamen altera exclusiva admitti non potest, tum propter omnia adducta in probatione conclusionis, tum maxime quia Paulus expresse dixit: *Qui per Angelos dictus est sermo*, ad Hebr. 2; nam plus est dicere sermonem quam tuba canere, vel ignem accendere, aut tonitrua excitare. Item ad Gal. 3 dixit: *Ordinata, seu disposita per Angelos*; nam plus certe est ordinare vel disponere legem, quam solum assistere legislatori cum signis justitiæ et majestatis.

8. *Secunda sententia*. — Potest ergo esse secunda sententia distinguens inter duas partes ultimas prolotionis legis: nam prima, quæ fere tantum continuit præcepta legis naturæ, immediate ab ipso Deo prolata est; altera vero, quæ comprehendit omnia præcepta positiva, data est ministerio Angeli immediate loquentis Moysi. Quæ differentia colligitur ex modo narrationis Scripturæ: nam primam illam partem præceptorum immediate proposuit Deus populo incipiens: *Ego sum Dominus Deus tuus*, etc. Unde terrefactus populus, finita illa lege morali, dixit Moysi: *Loquere tu nobis, non loquatur nobis Dominus*. Postea vero in aliis præceptis solum præmittitur: *Dixit Dominus ad Moysen, Loquere ad filios Israel*, etc., ut patet ex reliqua parte Exodi, et ex Levit., etc. Qui modus loquendi communis est cæteris Prophetis, et ita constat id esse factum ministerio Angelorum. Item hoc sufficit ad proprietatem et veritatem verborum Pauli, tum quia præcipue loquitur de lege, ut positiva fuit; tum etiam quia, ut lex illa dicatur disposita et dicta per Angelos, satis est quod fere tota, et quoad omnia illa quæ erant maxime propria, fuerit ordinata et prolata per Angelos, quamvis Deus ipse per se ipsum inchoaverit sermonem illum quoad moralem partem, quæ ad ipsum etiam, ut auctorem naturæ, specialiter pertinebat. Denique hoc modo videntur posse conciliari sententiæ Patrum: nam quidam dicunt Deum per se ipsum immediate tradidisse legem illam, propter verba illa: *Ego sum Dominus Deus*

tuus, ut videre licet in Chrysost., homilia 16 in Acta, et in aliis locis super Paulum, ubi Theophylact. et Oecumen. illum sequuntur. Alii vero docent per Angelos fuisse locutum Deum, ut statim referam. Possunt ergo conciliari secundum diversas partes illius legis.

9. *Posterior pars secundæ sententiæ admittenda*. — Hanc vero sententiam quoad posteriorem partem libenter admittimus, scilicet, quod præcepta cæremonialia et judiciaria per Angelos immediate Moysi fuerunt proposita. Quoad alteram vero partem non videtur admittenda: probabilius enim est, etiam primam promulgationem præceptorum Decalogi factam esse ministerio Angelorum formantium voces quas populus audiebat; id enim est magis consentaneum doctrinæ Dionysii, in cap. 4 de Cælest. Hierarch., volentis omnia hæc ministeria fieri per Angelos; quod etiam probant communiter theologi, et specialiter in hac materia D. Thomas, quæst. 98, art. 3. Sumitur etiam ex August., lib. 2 de Trinit., cap. 13, et lib. 3, cap. 10. Probatur etiam rationibus pro conclusione factis, quæ absolute probant de tota illa lege. Item quia ex textu Exod. 20, non potest colligi illa differentia: nam post promulgationem moralium præceptorum a Deo factam, subditur: *Dixit præterea Dominus ad Moysen, hæc dices filiis Israel*, etc.; ergo idem qui dixerat: *Ego sum Dominus Deus tuus*, etc., continuavit (ut ita dicam) sermonem loquendo Moysi. Denique non obstat modus ille loquendi: *Ego sum Dominus Deus tuus*; nam eodem modo dixit Deus Moysi in flamma rubi: *Ego sum Deus patris tui*, et nihilominus tunc per Angelum fuisse locutum, Stephanus interpretatus est. Recte ergo dixit Gregorius, in Præfatione ad libros Moralium, cap. primo, alias secundo, fuisse Angelum qui exterius loquendo serviebat; Dominum autem dici, quia interius præsidens loquendi efficaciam ministrabat. Quod aliter scholastici dicere solent, personam ministerialiter loquentem, et immediate efficientem verba sermonis, fuisse Angelum; personam autem immediate repræsentatam, et cujus nomine minister loquebatur, fuisse Deum, et ideo non in sua, sed in illius persona quem repræsentabat, potuisse Angelum vere dicere: *Ego sum Deus*.

10. *Moyses promulgator, non auctor fuit legis veteris*. — Dico tertio: lex vetus data est per Moysen tanquam per proximum promulgatorem respectu totius populi Israel, non vero tanquam per auctorem legis. Prima pars